

Адміністративне право і процес

УДК 342.95:623.36

Марченко Максим Юрійович

*кандидат юридичних наук,
директор акціонерного товариства «Закритий недиверсифікований
венчурний корпоративний інвестиційний фонд «Джерело»*

Marchenko Maksym

*PhD in Law, Director of
Dzherelo Closed-end Non-Diversified Venture Corporate Investment Fund
ORCID: 0009-0006-0078-8346*

РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ПРОТИМІННУ ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ

DEVELOPMENT OF LEGISLATION ON COUNTERMINING ACTIVITIES IN UKRAINE

***Анотація.** Вступ. Наукове дослідження присвячено особливостям становлення та розвитку законодавства України про протимінну діяльність. Досліджено законодавчі та підзаконні акти, які з 1991 року регулювали боротьбу із надзвичайними ситуаціями, встановлювали завдання окремих органів влади щодо знешкодження вибухонебезпечних предметів. Вивчено наукові праці окремих дослідників, які приділяли увагу ретроспективному аналізу нормативно-правових актів у сфері протимінної діяльності.*

***Мета.** Мета дослідження полягає у визначенні основних етапів та особливостей розвитку законодавства про протимінну діяльність в Україні.*

***Матеріали і методи.** Методологічною основою дослідження стали загальнонаукові та спеціально-юридичні методи пізнання.*

Результати. Результатом дослідження стало встановлення особливостей формування законодавства про протимінну діяльність в Україні. Зроблено висновок, що протягом тривалого часу законодавчі акти України визнавали одним із різновидів надзвичайних ситуацій техногенного характеру загрози вибуху або застосування засобів ураження, тобто можливість вибуху міни. Вказано, що протягом періоду незалежності України законодавчі та підзаконні акти тривалий час безпосередньо не передбачали завдань органів цивільного захисту населення щодо розмінування певних територій. Встановлено, що завдання органів цивільного захисту щодо знешкодження небезпечних вибухових пристроїв, які залишилися у землі внаслідок бойових дій, були визначені лише у Положенні про МНС України 2011 р. та Кодексі цивільного захисту 2012 р. Наголошено, що діяльність з розмінування набула детального правового регулювання лише з 2018 р. після набрання чинності Законом України «Про протимінну діяльність в Україні».

Перспективи. Подальші наукові дослідження можуть стосуватися більш детального аналізу окремих норм законодавства, яке регулювало протимінну діяльність в Україні у різні історичні періоди.

Ключові слова: *протимінна діяльність, розмінування, правове регулювання, надзвичайна ситуація, знешкодження, вибуховий пристрій, органи влади, завдання, законодавство.*

Summary. *Introduction. The scientific research focuses on Ukraine's mine action legislation formation and development. Legislative and by-laws that have regulated the fight against emergencies since 1991 and established the tasks of individual authorities regarding the neutralization of explosive objects were studied. The works of researchers analyzing regulatory legal acts in mine action were examined.*

Purpose. The research aims to determine the main stages and peculiarities of the development of legislation on mine action in Ukraine.

Materials and methods. The methodological basis of the research was general scientific and legal methods of cognition.

Results. The research established specific characteristics of mine action legislation in Ukraine. The legislative acts of Ukraine have long recognized the threat of an explosion or the use of destructive means, specifically the potential for a mine explosion, as one type of technogenic emergency. It is argued that during Ukraine's independence, legislative and regulatory acts did not explicitly define the tasks of civil protection bodies concerning the demining of certain territories for an extended period. The responsibilities of civil protection agencies regarding the dangerous explosive devices' neutralization left on the ground due to hostilities were established solely in the Regulation of the Ministry of Emergencies of Ukraine, enacted in 2011, and in the Civil Protection Code of 2012. Demining activities have been subject to detailed legal regulations since 2018 with the implementation of the Law of Ukraine on Mine Action.

Prospects. Further scientific research may concern a more detailed analysis of individual legislation norms that regulated mine action in Ukraine in different historical periods.

Key words: mine action, demining, legal regulation, emergency, neutralization, explosive device, authorities, tasks, legislation.

Постановка проблеми. Становлення правових основ протимінної діяльності в Україні відбувалося поступово, у відповідь на зростання безпекових викликів. Якщо тривалий час наявність мінної загрози вважалася наслідком Другої світової війни, то збройний конфлікт на Донбасі, а згодом і повномасштабна агресія Російської Федерації призвели до різкого збільшення масштабів замінування територій. За таких обставин виникла об'єктивна потреба в належному правовому регулюванні не лише

повноважень органів державної влади у сфері розмінування, а й умов здійснення господарської діяльності, пов'язаної з протимінними заходами. Сукупність зазначених чинників обумовлює актуальність дослідження розвитку законодавства України у сфері протимінної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми правового регулювання протимінної діяльності розглядаються у наукових працях, присвячених питанням права, державного управління та військових наук. Однак ретроспективний аналіз становлення законодавства у цій сфері в Україні залишається фрагментарним і недостатньо висвітленим у сучасній юридичній науці. Певні аспекти розвитку нормативно-правової бази щодо розмінування знайшли своє відображення у працях Б. О. Воровича [1], О. А. Тригуба [2] та А. О. Гавази [3]. Водночас на сьогодні відсутнє спеціалізоване комплексне дослідження, присвячене становленню національного законодавства про протимінну діяльність, що зумовлює актуальність подальших наукових розвідок у цьому напрямі.

Мета статті полягає в комплексному аналізі еволюції нормативно-правового регулювання протимінної діяльності в Україні, виявленні ключових етапів становлення відповідного законодавства та окресленні його сучасного стану з урахуванням змін безпекового середовища.

Матеріали і методи. Методологічною основою дослідження стали загальнонаукові та спеціально-юридичні методи наукового пізнання. Зокрема, застосовано метод філософської діалектики, який реалізовано через методи аналізу і синтезу, сходження від простого до складного, від абстрактного до конкретного. Також використано порівняльно-правовий метод, метод ідеалізації та формалізації. Матеріалами для написання цього дослідження стали праці українських науковців, чинне законодавства України, а також нормативно-правові акти, що регулювали протимінну діяльність та подолання наслідків надзвичайних ситуацій протягом останніх трьох з половиною десятиліть.

Виклад основного матеріалу. Протягом тривалого періоду в Україні заходи протимінної діяльності розглядалися як складова системи ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій. Із часу проголошення незалежності України поступово створювалася нормативно-правова база, спрямована на врегулювання питань, пов'язаних із надзвичайними ситуаціями. Так, відповідно до ст. 1 Закону України «Про цивільну оборону» надзвичайною ситуацією визнавалося порушення нормальних умов життя і діяльності людей на об'єкті або території, спричинене аварією, катастрофою, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, великою пожежею, застосуванням засобів ураження, що призвели або можуть призвести до людських і матеріальних втрат [4]. Хоча безпосередньо вибух чи виявлення міни не згадуються серед причин виникнення надзвичайної ситуації, але словосполучення «застосування засобів ураження» можна розуміти як правову підставу для віднесення мінної загрози до сфери надзвичайних ситуацій.

Варто зазначити, що у пп. 1 і 3 Положення про цивільну оборону, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України (далі – Кабміну) від 10.05.1994 № 299, серед завдань цивільної оборони було визначено запобігання вибухам та захист населення від наслідків вибухів і застосування засобів ураження [5]. Хоча здійснення розмінування територій не було безпосередньо визначено як завдання чи окремий напрям діяльності у сфері цивільної оборони, проте словосполучення «запобігання вибухам» за своїм змістом може охоплювати також заходи з виявлення та знешкодження вибухонебезпечних предметів.

Відповідно до ст. 2 Конвенції ООН про заборону застосування, накопичення запасів, виробництва і передачі протипіхотних мін та про їхнє знищення 1997 року, термін «міна» означає боєприпас, призначений для вибуху внаслідок присутності, близькості або безпосереднього впливу особи чи транспортного засобу [6]. Отже, поняття «вибух» і «міна»

взаємопов'язані, що дозволяє розглядати протимінну діяльність як один із механізмів реалізації завдань цивільної оборони на ранньому етапі її нормативного становлення.

Наступним нормативно-правовим актом, що визначав організаційно-правові засади діяльності з ліквідації надзвичайних ситуацій, став Закон України «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру» (далі – Закон № 1809-III), який набрав чинності у 2000 році. Відповідно до ст. 1 цього Закону, надзвичайні ситуації класифікувалися за походженням на техногенні та природні [7]. При цьому конкретні види надзвичайних ситуацій визначалися в підзаконних нормативно-правових актах. Так, згідно з п. 8 Положення про класифікацію надзвичайних ситуацій, затвердженого постановою Кабміну від 15.07.1998 № 1099, до надзвичайних ситуацій техногенного характеру віднесено вибухи. У цьому ж документі (далі – Положення про критерії НС 1998 р.) також вказано, що до надзвичайних ситуацій воєнного характеру належать наслідки застосування звичайних засобів ураження [8].

Оскільки однією з характерних ознак бойових дій є замінування територій, а підриг на міні або її виявлення може призвести до вибуху, мінна загроза за своїм характером може кваліфікуватися як надзвичайна ситуація техногенного або воєнного характеру залежно від контексту. Тож словосполучення «застосування засобів ураження» також може включати в себе й загрозу вибуху міни. Відповідно, діяльність з розмінування територій у цей період розглядалася крізь призму ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, а не як самостійний напрям державної політики безпеки.

Положення про критерії НС 1998 р. було скасоване у 2004 р. після набрання чинності постановою Кабміну від 24.03.2004 68 «Про затвердження Порядку класифікації надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру за їх рівнями» [9]. Цей підзаконний акт розрізняв надзвичайні ситуації місцевого, регіонального або державного рівня, однак

не містив визначення поняття надзвичайної ситуації техногенного характеру. Наступна спроба кодифікації класифікаційних ознак НС була реалізована у 2010 році із затвердженням Класифікатора надзвичайних ситуацій ДК 019:2010. У ньому зазначалося, що надзвичайні ситуації техногенного характеру можуть бути викликані різними чинниками, зокрема й вибухом. Як вбачається з документа, під надзвичайною ситуацією розумілося порушення нормальних умов життя та діяльності населення на певній території або об'єкті [10]. Отже, вибух міни або загроза його виникнення потенційно могли класифікуватися як надзвичайна ситуація техногенного характеру. Водночас у жодному з нормативно-правових класифікаторів не зазначалося, що такі обставини, як мінування територій, виявлення мін чи необхідність проведення розмінування, є окремими видами надзвичайних ситуацій техногенного характеру.

Важливим кроком у розвитку законодавчого забезпечення ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій стало прийняття Закону України «Про правові засади цивільного захисту», який набрав чинності у 2004 році (далі – Закон № 1859-IV). Цей Закон визначав поняття та напрями цивільного, інженерного, медичного, психологічного, біологічного, екологічного, радіаційного та хімічного захисту. Водночас термін «протимінний захист» у ньому не використовувався, а відповідна діяльність нормативно не регламентувалася. Теоретично виявлення міни могло б розглядатися як нестандартна ситуація, з якої випливає необхідність захисту населення, що передбачалося ст. 17 Закону № 1859-IV [11]. Проте специфічна загроза, пов'язана з мінною небезпекою, особливо у випадках прихованого мінування територій, не була прямо передбачена цим законодавчим актом.

Закони України «Про цивільну оборону», «Про правові засади цивільного захисту», «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру» втратили чинність у січні 2013 року, коли набув чинності Кодекс цивільного захисту України (далі –

КЦЗ України). Водночас положення КЦЗ України вперше на нормативному рівні чітко визначили завдання органів державної влади у сфері протимінної діяльності. Зокрема, згідно з п. 25 ч. 2 ст. 17 КЦЗ України до завдань центральних органів виконавчої влади у сфері цивільного захисту було віднесено виконання піротехнічних робіт, пов'язаних зі знешкодженням вибухонебезпечних предметів, що залишилися на території України після воєн. Крім того, відповідно до п. 9 ч. 2 ст. 79 КЦЗ України проведення аварійно-рятувальних робіт повинно включати виявлення та знешкодження вибухонебезпечних предметів [12]. Отже, набрання чинності КЦЗ України ознаменувало перехід від розпорошеного нормативного регулювання до формування цілісних і сталих правових засад протимінної діяльності в Україні.

Варто наголосити, що у ч. 2 ст. 5 КЦЗ України розрізнялися надзвичайні ситуації техногенного характеру [12]. Також у 2012 р. були затверджені нові Класифікаційні ознаки надзвичайних ситуацій згідно з наказом МНС України від 12.12.2012 № 1400 (далі – Класифікаційні ознаки НС 2012 р.). Серед різновидів надзвичайних ситуацій у Класифікаційних ознаках НС 2012 р. було передбачено загибель або травмування людей внаслідок вибухів, окрім вибухів у житлі чи інших спорудах (п. 1.1.), вибухи арсеналів баз та складів, на яких зберігаються застарілі засоби військового ураження (п. 1.46), викрадення мін, бомб або інших підривних зарядів (п. 3.15), виявлення застарілих боєприпасів (п. 3.23) [13]. Такі ж самі критерії для визначення надзвичайних ситуацій, що викликані загрозою вибуху, були встановлені у наказі МВС України від 06.08.2018 № 658 «Про затвердження Класифікаційних ознак надзвичайних ситуацій» [14]. Отже, виявлення застарілого боєприпасу, в тому числі і міни, загроза вибуху міни були визнані достатньою правовою підставою для ліквідації надзвичайної ситуації.

Утім більш детально правові засади державного регулювання у сфері протимінної діяльності було закріплені у 2018 р. шляхом прийняття Закону України «Про протимінну діяльність». Цим законом вперше на рівні спеціального нормативного акта було врегульовано правові засади здійснення господарської діяльності у сфері протимінної діяльності, визначено механізми міжнародного співробітництва, а також окреслено повноваження органів державної влади та суб'єктів недержавного сектору у цій сфері [15]. Прийняття зазначеного закону було зумовлене потребою вдосконалення правового регулювання розмінування у зв'язку з масштабним мінуванням територій під час збройного конфлікту на сході України, зокрема в Донецькій і Луганській областях.

Отже, з часу проголошення незалежності України поступово формувалася нормативно-правова база для боротьби з наслідками надзвичайних ситуацій. Одним із різновидів надзвичайних ситуацій техногенного характеру в законодавчих і підзаконних актах визнавалися загрози вибуху або застосування засобів ураження, що з огляду на зміст, може охоплювати й ризик вибуху міни. Водночас завдання щодо знешкодження небезпечних вибухових пристроїв, які залишилися у землі внаслідок бойових дій, було чітко визначено лише з прийняттям КЦЗ України 2012 р. Як слушно зазначає А. О. Гаваза, протягом тривалого часу формування культури протимінної діяльності в Україні ґрунтувалося переважно на досвіді Другої світової війни [3, с. 57]. Це закономірно, адже в післявоєнний період Україна не була зоною активних бойових дій. Повноцінного правового оформлення діяльність з розмінування набула лише з прийняттям Закону України «Про протимінну діяльність» 2018 року.

Протягом періоду незалежності України завдання щодо знищення вибухонебезпечних предметів покладалися на війська цивільної оборони, Державну службу з надзвичайних ситуацій, аварійно-рятувальні та оперативно-рятувальні служби. Відповідно до ч. 1 і 2 ст. 9 Закону України

«Про цивільну оборону» війська цивільної оборони, що підпорядковувалися МНС України, здійснювали заходи з попередження та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного й природного характеру [4]. Водночас чинне на той час законодавство не визначало безпосередніх завдань цих воєнізованих підрозділів щодо здійснення розмінування.

Згідно з пп. 5 п. 4 Положення про Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, затвердженого указом Президента України від 28.10.1996 № 1005/96, до завдань цього міністерства належало керівництво роботами, пов'язаними з ліквідацією наслідків масштабних аварій і катастроф техногенного характеру та інших надзвичайних ситуацій [16]. Звертає на себе увагу той факт, що завдання з розмінування або знешкодження вибухонебезпечних предметів безпосередньо не були згадані в цьому підзаконному акті. Водночас, на нашу думку, поняття «ліквідація надзвичайних ситуацій» за своїм змістом може охоплювати й заходи зі знешкодження мін як різновиду вибухонебезпечних предметів.

Відповідно до Концепції захисту населення і територій у разі загрози та виникнення надзвичайних ситуацій, затвердженої Указом Президента України від 26.03.1999 № 284/99, захист населення від наслідків надзвичайних ситуацій здійснювався центрами управління у кризових ситуаціях, оперативно-черговими службами всіх рівнів, чергово-диспетчерськими службами міністерств, інших центральних і місцевих органів виконавчої влади (далі – Концепція) [17]. Зауважимо, що в Концепції склад суб'єктів, відповідальних за ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій, визначено лише в загальних рисах, без уточнення конкретних міністерств чи служб, уповноважених на виконання відповідних заходів.

У грудні 1999 року було прийнято Закон України «Про аварійно-рятувальні служби», відповідно до ч. 2 ст. 3 якого до основних функцій

таких служб належала ліквідація загроз вибухів [18]. Поняття вибуху визначено у ДСТУ 4933:2008 «Безпека у надзвичайних ситуаціях. Техногенні надзвичайні ситуації. Терміни та визначення основних понять» як процес вивільнення великої кількості енергії в обмеженому об'ємі за короткий проміжок часу [19]. З огляду на те, що основна небезпека, яку становить міна, полягає саме в загрозі вибуху, діяльність із розмінування була віднесена до компетенції аварійно-рятувальних служб, хоча прямо в законодавстві про це не йшлося.

Нове Положення про Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи було затверджено указом Президента України від 10.10.2005 № 1430/2005. Згідно з пп. 16 п. 4 цього Положення до його завдань належало знешкодження і знищення вибухонебезпечних предметів [20]. Можна цілком обґрунтовано зробити висновок, що міни, які залишилися в українській землі з часів Другої світової війни, належать до категорії вибухонебезпечних предметів.

Наступне Положення про МНС України було затверджено указом Президента України від 06.04.2011 № 402/2011. Згідно із пп. 17 п. 4 Положення про це Міністерство серед завдань МНС України було передбачено виконання піротехнічних робіт, пов'язаних зі знешкодженням вибухонебезпечних предметів, що залишилися на території України після воєн, сучасних боєприпасів та інших підривних засобів [21]. Тобто нарешті у цьому підзаконному акті перед МНС України були прямо поставлені завдання щодо здійснення протимінної діяльності.

Згодом аналогічне положення було закріплено в КЦЗ України, який набрав чинності у січні 2013 року. Згідно з п. 25 ч. 2 ст. 17 КЦЗ України одним із завдань центрального органу виконавчої влади, який забезпечує формування і реалізацію державної політики у сфері цивільного захисту, було виконання піротехнічних робіт, пов'язаних зі знешкодженням

вибухонебезпечних предметів, що залишилися на території України після воєн [12].

Реорганізація органів центральної виконавчої влади призвела до створення Державної служби України з питань надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС). Положення про ДСНС було затверджено указом Президента України від 16.01.2013 № 20/2013. Згідно з п. 16 п. 4 цього Положення до завдань служби належало виконання піротехнічних робіт, пов'язаних зі знешкодженням вибухонебезпечних предметів, що залишилися на території України після воєн [22]. Для характеристики підрозділів органів влади, які здійснювали протимінну діяльність, слід звернутися до Положення про оперативно-рятувальну службу цивільного захисту Міністерства внутрішніх справ України, затвердженого наказом МВС України від 03.07.2014 № 631. Відповідно до пп. 1 і 2 розділу III зазначеного Положення, ця служба здійснювала піротехнічні роботи, пов'язані зі знешкодженням вибухонебезпечних предметів, що залишилися на території України після воєн [23]. Згадування в усіх перелічених нормативно-правових актах знешкодження вибухонебезпечних предметів, які залишилися на території України після воєн, прямо вказує на здійснення розмінування. При цьому йдеться, зокрема, про міни, що залишалися в українській землі після завершення Другої світової війни.

Слід зазначити, що термін «протимінна діяльність» уперше був закріплений на нормативно-правовому рівні в Указі Президента України «Про національний орган України з питань протимінної діяльності» від 02.09.2013 № 476/2013, згідно з яким функції такого органу були покладені на Міністерство оборони України [24]. Як зазначає Б. О. Ворovich, покладення функцій органу з протимінної діяльності на військове відомство характерне здебільшого для авторитарних режимів, у зв'язку з чим згодом цей указ було скасовано, а виконання функцій гуманітарного розмінування було передано підприємствам різних форм власності та міжнародним

організаціям [1, с. 145]. Водночас із 2013 року саме Міністерство оборони України виконувало координаційну роль у сфері протимінної діяльності, забезпечуючи взаємодію між різними органами влади.

Слід уточнити, що Положення про ДСНС, затверджене указом Президента України від 16.01.2013 № 20/2013, було скасоване на підставі указу Президента України «Про визнання такими, що втратили чинність, деяких указів Президента України» від 20.06.2019 № 419/2019 [25]. Нині правовий статус ДСНС України визначено постановою Кабміну «Про затвердження Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій» від 16.12.2015 № 1052 (далі – Положення про ДСНС 2015 р.). Згідно з пп. 16 п. 4 Положення про ДСНС 2015 р. до основних завдань служби належало здійснення піротехнічних робіт, пов'язаних зі знешкодженням вибухонебезпечних предметів, що залишилися на території України після воєн [26]. Отже, на ДСНС України було покладено провідну роль у реалізації заходів з розмінування територій, забруднених вибухонебезпечними предметами.

У подальшому Положення про ДСНС 2015 р. зазнало змін у зв'язку з набранням чинності Законом України «Про протимінну діяльність в Україні» у 2018 р. Так, відповідно до постанови Кабміну від 11.08.2023 № 1188 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань протимінної діяльності», пункт 4 Положення було розширено новими підпунктами 72-6 – 72-11. У зазначених положеннях серед нових завдань ДСНС визначено участь у реалізації державної політики у сфері протимінної діяльності, організацію підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у цій сфері, а також контроль і забезпечення якості виконання заходів з розмінування [27]. Отже, починаючи з 2023 року, функціональні повноваження ДСНС у сфері протимінної діяльності були суттєво конкретизовані та розширені.

З цього приводу О. А. Тригуб слушно зазначає, що після набрання чинності Законом України «Про протимінну діяльність в Україні» до завдань багатьох органів влади було додано участь у здійсненні протимінної діяльності [2, с. 148]. Дійсно, прийняття цього законодавчого акта суттєво вплинуло на правове регулювання протимінної діяльності в Україні.

Таким чином, протягом періоду незалежності України законодавчі та підзаконні акти, що визначали правовий статус органів влади у сфері ліквідації надзвичайних ситуацій, не передбачали завдань щодо розмінування певних територій. Натомість у нормативних документах використовувалися такі узагальнені терміни, як: «ліквідація надзвичайних ситуацій», «ліквідація загрози вибуху», «знешкодження вибухонебезпечних предметів». Вважаємо, що така ситуація зумовлювалася відсутністю на території України значних замінованих площ: знахідки мін, що залишилися з часів Другої світової війни, були епізодичними. Вперше завдання МНС або ДСНС України щодо знешкодження вибухонебезпечних предметів, що залишилися після воєн, були чітко та однозначно визначені у КЦЗ України (2012 р.) та Положенні про МНС України від 06.04.2011. Більш детальне врегулювання завдань ДСНС України у сфері протимінної діяльності відбулося у 2023 р. у зв'язку з набранням чинності Законом України «Про протимінну діяльність в Україні».

Висновки і перспективи подальших досліджень. Становлення й розвиток законодавства про протимінну діяльність в Україні відбувалось з урахуванням таких особливостей:

1. Закони України «Про цивільну оборону», «Про правові засади цивільного захисту», «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру» визнавали одним із різновидів надзвичайних ситуацій техногенного характеру загрози вибуху або застосування засобів ураження, що потенційно може охоплювати

можливість вибуху міни. Водночас безпосереднє виявлення міни або іншого вибухонебезпечного предмета, прихованого в землі, не визнавалося окремим видом надзвичайної ситуації у зазначених законодавчих актах.

2. Упродовж періоду незалежності України та до набрання чинності Законом України «Про протимінну діяльність» у 2018 році, законодавчі та підзаконні акти, які визначали правовий статус МНС або ДСНС України, не містили прямих вказівок на виконання завдань з розмінування територій. Натомість у нормативно-правових актах використовувалися такі формулювання, як: «ліквідація надзвичайних ситуацій», «ліквідація загрози вибуху», «знешкодження вибухонебезпечних предметів».

3. Завдання органів цивільного захисту щодо знешкодження небезпечних вибухових пристроїв, що залишилися в землі внаслідок бойових дій, були чітко визначені лише в Положенні про МНС України від 06.04.2011 та КЦЗ України 2012 р.

4. Діяльність з розмінування набула детального правового регулювання із прийняттям Закону України «Про протимінну діяльність в Україні» 2018 р., відповідно до якого були внесені зміни до Положення про ДСНС 2015 р., що деталізували цієї служби у сфері протимінної діяльності.

Перспективи подальших наукових досліджень пов'язані з необхідністю поглибленого аналізу нормативно-правового забезпечення протимінної діяльності в Україні в різні історичні періоди, зокрема в контексті сучасних безпекових викликів та повоєнної відбудови. Особливу увагу доцільно приділити проблемам координації дій між державними, міжнародними та приватними суб'єктами, а також адаптації національного законодавства до міжнародних стандартів гуманітарного розмінування.

Література

1. Ворович Б. О. Шляхи вирішення проблемних питань розмінування територій України. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних*

досліджень Національного університету оборони України. 2020. № 2 (69). С. 143–149. <https://doi.org/10.33099/2304-2745/2020-2-69/143-149>.

2. Тригуб О. А. Поняття і види розмінування в Україні: нормативно-правовий контекст. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е. О. Дідоренка Донецького державного університету внутрішніх справ*. 2024. № 3 (107). С. 147–157. DOI: 10.32782/2786-9156.107.3.147-157.

3. Гаваза А. О. Світовий досвід формування культури безпеки протимінної діяльності та можливість імплементації його в Україні. *Науковий вісник: Державне управління*. 2021. № 1 (7). С. 40–65. [https://doi.org/10.32689/2618-0065-2021-1\(7\)](https://doi.org/10.32689/2618-0065-2021-1(7)).

4. Про цивільну оборону : Закон України від 03.02.1993 № 2974-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2974-12?find> (дата звернення: 10.06.2025).

5. Положення про цивільну оборону : Постанова Кабінету Міністрів України від 10.05.1994 № 299. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/299-94-п> (дата звернення: 10.06.2025).

6. Конвенція про заборону застосування, накопичення запасів, виробництва і передачі протипіхотних мін та про їхнє знищення : прийнята Генеральною асамблеєю ООН 19.09.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_379#Text (дата звернення: 10.06.2025).

7. Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру : Закон України від 08.06.2000 № 1809-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1809-14#Text> (дата звернення: 10.06.2025).

8. Положення про класифікацію надзвичайних ситуацій : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.07.1998 № 1099. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1099-98-п> (дата звернення: 10.06.2025).

9. Про затвердження Порядку класифікації надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру за їх рівнями : Постанова Кабінету Міністрів України від 24.03.2004 № 368. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/368-2004-п> (дата звернення: 10.06.2025).

10. Класифікатором надзвичайних ситуацій ДК 019:2010 : Наказ Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 11.10.2010 № 457. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va457609-10#top> (дата звернення: 10.06.2025).

11. Про правові засади цивільного захисту : Закон України від 24.06.2004 № 1859-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1859-15/find?text> (дата звернення: 10.06.2025).

12. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17> (дата звернення: 10.06.2025).

13. Про затвердження Класифікаційних ознак надзвичайних ситуацій : Наказ МНС України від 12.12.2012 № 1400. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0040-13> (дата звернення: 10.06.2025).

14. Про затвердження Класифікаційних ознак надзвичайних ситуацій : Наказ МНС України від 06.08.2018 № 658. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0969-18#Text> (дата звернення: 10.06.2025).

15. Про протимінну діяльність в Україні : Закон України від 06.12.2008 № 2642-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2642-19#Text> (дата звернення: 10.06.2025).

16. Положення про Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи : Указ Президента України від 28.10.1996 № 1005/96. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1005/96?find> (дата звернення: 10.06.2025).

17. Концепція захисту населення і територій у разі загрози та виникнення надзвичайних ситуацій : Указ Президента України від 26.03.1999 № 284/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/284/99?find> (дата звернення: 10.06.2025).

18. Про аварійно-рятувальні служби : Закон України від 14.12.1999 № 1281-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1281-14/find?text> (дата звернення: 10.06.2025).

19. ДСТУ 4933:2008 «Безпека у надзвичайних ситуаціях. Техногенні надзвичайні ситуації. Терміни та визначення основних понять» : Наказ Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 26.03.2008 № 101. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0101609-08#Text> (дата звернення: 10.06.2025).

20. Положення про Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи : Указ Президента України від 10.10.2005 № 1430/2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1430/2005?find> (дата звернення: 10.06.2025).

21. Положення про Міністерство надзвичайних ситуацій України : Указ Президента України від 06.04.2011 № 402/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/402/2011?find> (дата звернення: 10.06.2025).

22. Положення про Державну службу України з питань надзвичайних ситуацій : Указ Президента України від 16.01.2013 № 20/2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/2013?find> (дата звернення: 10.06.2025).

23. Положення про оперативно-рятувальну службу цивільного захисту МВС України : Наказ МВС України від 03.07.2014 № 631. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0853-14?find> (дата звернення: 10.06.2025).

24. Про національний орган України з питань протимінної діяльності : Указ Президента України від 02.09.2013 № 476/2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/476/2013#Text> (дата звернення: 10.06.2025).

25. Про визнання такими, що втратили чинність, деяких указів Президента України : Указ Президента України від 20.06.2019 № 419/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/419/2019#Text> (дата звернення: 10.06.2025).

26. Про затвердження Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.12.2015 № 1052. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1052-2015-п> (дата звернення: 10.06.2025).

27. Про внесення до деяких постанов Кабінету Міністрів України змін з питань протимінної діяльності : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.08.2023 № 1188. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1188-2023-п> (дата звернення: 10.06.2025).

References

1. Vorovych B. O. Shliakhy vyryshennia problemnykh pytan rozminuvannia terytorii Ukrainy. *Zbirnyk naukovykh prats Tsentru voienno-stratehichnykh doslidzhen Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy*. 2020. № 2 (69). S. 143–149. <https://doi.org/10.33099/2304-2745/2020-2-69/143-149> [in Ukrainian].

2. Tryhub O. A. Poniattia i vydy rozminuvannia v Ukraini: normatyvno-pravovyi kontekst. *Visnyk Luhanskoho navchalno-naukovoho instytutu imeni E.*

O. Didorenka Donetskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. 2024. № 3 (107). S. 147–157. DOI: 10.32782/2786-9156.107.3.147-157 [in Ukrainian].

3. Havaza A. O. Svitovyi dosvid formuvannia kultury bezpeky protyminnoi diialnosti ta mozhlyvist implementatsii yoho v Ukraini. *Naukovyi visnyk: Derzhavne upravlinnia.* 2021. № 1 (7). S. 40–65. [https://doi.org/10.32689/2618-0065-2021-1\(7\)](https://doi.org/10.32689/2618-0065-2021-1(7)) [in Ukrainian].

4. Pro tsyvilnu oboronu: Zakon Ukrainy vid 03.02.1993 № 2974-KhII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2974-12?find> [in Ukrainian].

5. Polozhennia pro tsyvilnu oboronu: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 10.05.1994 № 299. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/299-94-p>. [in Ukrainian].

6. Konventsiiia pro zaboronu zastosuvannia, nakopychennia zapasiv, vyrobnytstva i peredachi protypikhotnykh min ta pro yikhnie znyshchennia: pryiniata Heneralnoiu asambleiu OON 19.09.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_379#Text [in Ukrainian].

7. Pro zakhyst naselennia i terytorii vid nadzvychainykh sytuatsii tekhnohennoho ta pryrodnoho kharakteru: Zakon Ukrainy vid 08.06.2000 № 1809-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1809-14#Text> [in Ukrainian].

Polozhennia pro klasyfikatsiiu nadzvychainykh sytuatsii: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 15.07.1998 № 1099. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1099-98-p> [in Ukrainian].

9. Pro zatverdzhennia Poriadku klasyfikatsii nadzvychainykh sytuatsii tekhnohennoho ta pryrodnoho kharakteru za yikh rivniamy: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 24.03.2004 № 368. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/368-2004-p> [in Ukrainian].

10. Klasyfikatorom nadzvychainykh sytuatsii DK 019:2010: Nakaz Derzhavnoho komitetu Ukrainy z pytan tekhnichnoho rehuliuвання ta

spozhyvchoi polityky vid 11.10.2010 № 457. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va457609-10#top> [in Ukrainian].

11. Pro pravovi zasady tsyvilnoho zakhystu: Zakon Ukrainy vid 24.06.2004 № 1859-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1859-15/find?text> [in Ukrainian].

12. Kodeks tsyvilnoho zakhystu Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 02.10.2012 № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17> [in Ukrainian].

13. Pro zatverdzhennia Klasyfikatsiinykh oznak nadzvychainykh sytuatsii: Nakaz MNS Ukrainy vid 12.12.2012 № 1400. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0040-13> [in Ukrainian].

14. Pro zatverdzhennia Klasyfikatsiinykh oznak nadzvychainykh sytuatsii: Nakaz MNS Ukrainy vid 06.08.2018 № 658. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0969-18#Text> [in Ukrainian].

15. Pro protyminnu diialnist v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 06.12.2008 № 2642-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2642-19#Text> [in Ukrainian].

16. Polozhennia pro Ministerstvo Ukrainy z pytan nadzvychainykh sytuatsii ta u spravakh zakhystu naselennia vid naslidkiv Chornobylskoi katastrofy: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 28.10.1996 № 1005/96. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1005/96?find> [in Ukrainian].

17. Kontseptsiiia zakhystu naselennia i terytorii u razi zahrozy ta vynyknennia nadzvychainykh sytuatsii: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 26.03.1999 № 284/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/284/99?find> [in Ukrainian].

18. Pro avariino-riatuvalni sluzhby: Zakon Ukrainy vid 14.12.1999 № 1281-KhIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1281-14/find?text> [in Ukrainian].

19. DSTU 4933:2008 «Bezpeka u nadzvychainykh sytuatsiiakh. Tekhnohenni nadzvychaini sytuatsii. Terminy ta vyznachennia osnovnykh

poniat»: nakaz Derzhavnoho komitetu Ukrainy z pytan tekhnichnoho rehuliuвання ta spozhyvchoi polityky vid 26.03.2008 № 101. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0101609-08#Text> [in Ukrainian].

20. Polozhennia pro Ministerstvo Ukrainy z pytan nadzvychainykh sytuatsii ta u spravakh zakhystu naselennia vid naslidkiv Chornobyl'skoi katastrofy: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 10.10.2005 № 1430/2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1430/2005?find> [in Ukrainian].

21. Polozhennia pro Ministerstvo nadzvychainykh sytuatsii Ukrainy: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 06.04.2011 № 402/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/402/2011?find> [in Ukrainian].

22. Polozhennia pro Derzhavnu sluzhbu Ukrainy z pytan nadzvychainykh sytuatsii: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 16.01.2013 № 20/2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/2013?find> [in Ukrainian].

23. Polozhennia pro operatyvno-riatuvnu sluzhbu tsyvilnoho zakhystu MVS Ukrainy: Nakaz MVS Ukrainy vid 03.07.2014 № 631. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0853-14?find> [in Ukrainian].

24. Pro natsionalnyi orhan Ukrainy z pytan protyminnoi diialnosti: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 02.09.2013 № 476/2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/476/2013#Text> [in Ukrainian].

25. Pro vyznannia takymy, shcho vtratyly chynnist, deiakykh ukaziv Prezydenta Ukrainy: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 20.06.2019 № 419/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/419/2019#Text> [in Ukrainian].

26. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Derzhavnu sluzhbu Ukrainy z nadzvychainykh sytuatsii: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 16.12.2015 № 1052. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1052-2015-p> [in Ukrainian].

27. Pro vnesennia do deiakykh postanov Kabinetu Ministriv Ukrainy zmin z pytan protyminnoi diialnosti: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 11.08.2023 № 1188. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1188-2023-p> [in Ukrainian].